СКЛАДОВІ СУТНОСТІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПРАВ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ДЕГРАДАЦІЄЮ ЗЕМЕЛЬ ТА ОПУСТЕЛЮВАННЯМ

Мовчан М.М., аспірант

Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління

E-mail: nniesco@ukr.net

Обґрунтовано, логічно-сміслова модель сутності складових формування еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням

Ключові слова: *еколого-економічні відносини, право власності, деградація земель, опустелювання.*

Актуальність дослідження.

Деградація земель та опустелювання стає все більш глобальною проблемою, яка призводить до таких серйозних наслідків, як зниження валового внутрішнього продукту (ВВП) країн, погіршення економічного стану населення сільських територій, зниження продовольчої безпеки, зміни клімату і втрати біорізноманіття. За оцінками, в світовому масштабі деградація земель обумовлює 3-5% зниження ВВП в країнах, які страждають від цієї проблеми [1, с. 5]. Деградація земель є основним чинником, що сприяє низькій сільськогосподарській їх продуктивності, яка гостро відчувається насамперед сільським населенням, чиє життєзабезпечення часто залежить від аграрного сектора.

У звіті Глобального екологічного фонду (ГЕФ) за 2002 рік зазначається «про одну чверть сільськогосподар-

ських земель світу; деградація ґрунту є широкомасштабним явищем, і за останні 50 років швидкість деградації збільшилася» [2]. З кожним роком площа схильних до опустелювання і деградації земель збільшується, чому сприяє ряд факторів, в т.ч. нераціональне, нестійке використання земельних ресурсів, зростаюча інтенсивність землекористування та зростаючий дефіцит води. Таке навантаження посилюється зміною клімату і посухою. Ця проблема позначається не тільки на посушливих територіях: про схильність опустелювання заявили близько 12 держав-членів Європейського Союзу (ЄС), і в даний час майже половина ґрунтових ресурсів ЄС характеризується низьким вмістом органічних речовин (вебсайт ЄС) [3, с. 5].

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, що розвиваються, деградація земель являє собою серйозну проблему. Так, незважаючи на те,

що масштаб цієї проблеми позначений в Стратегії державної екологічної політики України (2011 р.) [4], аналізу економічних збитків від деградації земель для національної економіки в масштабі всієї країни практично не проводилося.

Метою статті є дослідження складових сутності еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Еколого-економічна проблематика регулювання земельних відносин є предметом дослідження багатьох вітчизняних та іноземних науковців – С. Ю. Булигіна, В. М. Будзяка, Д. С. Добряка, В. М. Другак, О. П. Канаша, В. М. Кривова, А. Г. Мартина, Л. Я. Новаковського, А. Я. Сохничка, М. Г. Ступеня, М. М. Федорова, А. М. Третьяка та інших. Проте питання еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу.

Заходи по реалізації сталого використання земельних ресурсів в Україні є національним пріоритетом. Вживаються заходи, спрямовані на стимулювання управління землекористуванням за допомогою політики, відображеної як в Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням [5], так і Національному плані дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням [6]. З огляду на важливість сталого використан-

ня сільськогосподарських земель для прискорення і підтримки економічного розвитку в Україні, орієнтованого на інтереси незаможних верств населення, існує неминуча потреба в кращому розумінні масштабу деградації земель і вигод від управління землекористуванням. Демонстрація чистих економічних вигод від управління землекористуванням щодо існуючих практик обумовлює розробку доказових заходів політики в Україні в галузі використання і охорони земель для розвитку сільськогосподарського сектора.

Нераціональне управління землекористуванням та обумовлена цим ерозія за кілька років привели до сильної деградації чорноземів. Згідно з оцінками, в Україна щорічно ерозії піддається понад 500 мільйонів тонн ґрунтів орних земель [1], що вже призвело до зниження родючості ґрунтів на площі понад 32,5 млн. га і втрати поживних речовин, в грошовому еквіваленті становить приблизно 5 млрд. доларів США. Ці дані відображають значну втрату найціннішого ресурсу сільськогосподарського виробництва країни – її ґрунту. Вартість еродованого ґрунту щорічно складає приблизно одну третину від питомої ваги сільського господарства у ВВП. Це означає, що одна третина кожного заробленого долара доданої вартості в сільському господарстві втрачена через ерозію або на кожную тону вироблених зернових припадає десять тонн еродованого ґрунту [7, с. 6].

Таким чином, ерозія ґрунтів – серйозна проблема, яка загрожує реалізації порівняльних переваг систем виробництва сільськогосподарських культур України. Ерозія ґрунтів також здатна нанести і інший відчутної шкоди, наприклад, викликати

замулювання річок, водосховищ, що забезпечують роботу гідроелектростанцій. Вищенаведені показники є середніми по країні, але в окремих регіонах проблема стоїть набагато гостріше, особливо на південному сході країни, де ерозія ґрунтів практично привела до опустелювання.

Є підстави вважати, що інтенсивність ерозії і обумовлене нею зниження родючості ґрунтів посилюються. Так приведені вище дані оцінки засновані на двох польових обстеженнях, проведених в 1961 і 1985 рр. на українських землях, що перебували у державній власності (в той час це була Українська Радянська Республіка). У 2006 році професор Булігін С.О. провів оцінку на основі гідромеханічної моделі, згідно з якою масштаб втрати ґрунтів з орних земель склав 760 млн. тонн на рік. З метою передбачливості була обрана більш занижена величина – 500 мільйонів тонн. Оцінки, проведені групою фахівців, засновані на щорічній ерозії 500 млн. тонн щодо середнього обсягу виробництва зернових і олійних культур 49.8 млн. тонн [8, с. 6]. Зниження родючості неминуче збільшує витрати на виробництво сільськогосподарських культур, так як для підтримки рівня продуктивності необхідно використовувати додаткові ресурси (наприклад, застосовувати більше добрив для збереження врожайності).

Деградація земель є основним чинником, який веде до низької сільськогосподарської продуктивності і, отже, низької економічної віддачі та зниження доходів населення. Більш того, низька окупність сільського господарства викликає еміграцію сільської молоді, що підриває економічний розвиток в сільських громадах, позбавляючи сільське господарство робочої сили, необхідної

для сталого розвитку та управління земельними ресурсами. ***Сільське господарство є платформою для поліпшення економічного добробуту місцевого населення і подолання бідності.***

Стале сільське господарство є основою продовольчої безпеки. Забезпечення продовольчої безпеки, зокрема виробництво зерна, картоплі, овочів, фруктів тощо являє стратегічну важливість для країни. Обсяг сільськогосподарського виробництва залежить від якості і кількості земель та ґрунтів України, в той час як деградація земель призводить до значного економічного збитку для економіки і перешкоджає покращенню рівня життя сільського населення.

Відповідно потрібні дослідження які слугуватимуть основою для сценарного аналізу, в рамках якого можна зіставити сценарій звичайного ходу діяльності і сценарій сталого управління землекористуванням, що створене на різних правах на землю та інші природні ресурси. У той час як базовий аналіз являє собою статичну оцінку, сценарний аналіз передбачає оцінку еколого-економічних земельних відносин у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням конкретного землекористування та витрат і впливу на навколишнє середовище за певний часовий період.

У цьому зв'язку нами розроблена логічно-смысловая модель сутності складових формування еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням (рис). Еколого-економічні відносини формуються залежно від комбінацій набору прав на землю та інші природні ресурси: власності, користування, в т.ч. оренди, ренти, суперфіцій, емфітевзису, земельного сервітуту, опера-

тивного управління та інших прав.

В подальшому розробляється концептуальна матриця сценаріїв економічного збитку від деградації сільськогосподарських земель і вигод від управління землекористуванням на місцевому рівні. Вона базується на по-

рівнянні витрат і вигод, пов'язаних з використанням сільськогосподарських земель, в рамках сценарію звичайного ходу діяльності (*там, де, імовірно, має місце деградація земель*) з витратами і землекористуванням. Визначення економічно оптимального землекористу-

Рисунок.1 Логічно-смысловая модель сутності складових формування еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням.

вання із використанням аналізу витрат і вигод для порівняння альтернативних варіантів використання сільськогосподарських земель буде нами розкрито у подальших дослідженнях. Що важливо, методологія стосується визначення та, по можливості, уявлення в грошовому вираженні соціально-екологічних наслідків деградації земель як всередині, так і поза територією сільськогосподарського землекористування на даний момент, а також з часом. Наслідки всередині території сільськогосподарського землекористування – це наслідки, які безпосередньо позначаються на землі, яка страждає від ерозії, і її властивостях. Наслідки поза територією сільськогосподарського землекористування – це наслідки, які позначаються на процесах і діяльності поза даною територією переважно в зв'язку з землекористування можуть включати нанесення збитку інфраструктурі і відкладеннями і наносами. Наслідки поза територією сільськогосподарського збільшення наносів в водотоках, а також відчутні наслідки впливів на ландшафт і рекреаційну цінність або біорізноманіття.

Висновки.

Складовими формування еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням є умови, які мають вплив на формування еколого-економічних відносин прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням, склад угідь та їх якісний стан, типи землекористування, форми та відповідні їм методи використання земель, що характеризують еколого-економічні відносини прав власності на землю у сфері боротьби з деградацією земель та опустелю-

ванням, які в процесі моделювання визначають еколого-економічні земельні відносини залежно від набору прав на землю та інші природні ресурси: власності, користування, в т.ч. оренди, ренти, суперфіцію, емфітевзису, земельного сервітуту, оперативного управління та інших прав.

Список використаних джерел.

1. Экономика деградации земель для сельскохозяйственного сектора в Таджикистане – обзорное исследование. Камилъ Банн, Рахмон Шукуров, Лутфулло Бозиев и Дилором Рахматова. ПРООН- ЮНЕП «Бедность и окружающая среда». Финальный отчет. 2011. 177 с.
2. Доклад глобального экологического фонда. Конференция сторон конвенции о биологическом разнообразии. Хайдарабад, Индия, 8-20 октября 2012 года. Электронный ресурс: <http://rudocs.exdat.com/docs2/index-582512.html>.
3. Экономика деградации земель для сельскохозяйственного сектора в Таджикистане – обзорное исследование. Камилъ Банн, Рахмон Шукуров, Лутфулло Бозиев и Дилором Рахматова. ПРООН- ЮНЕП «Бедность и окружающая среда». Финальный отчет. 2011. 177 с.
4. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 26, ст.218) Электронный ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/page2>
5. Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р. Электронный ресурс: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-p>.
6. Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Розпорядження Кабінету Міністрів Укра-

їни від 30 березня 2016 р. № 271-р. Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-p>.

7. Украина плодородие почвы как фактор устойчивости к изменению климата. Предварительная оценка потенциальной выгоды почвозащитного и ресурсосберегающего земледелия. Всемирный банк. Продовольственная и Сельскохозяйственная организация проект. Проект, 2014. 115 с.

References

1. Camille Bann, Rahmon Shukurov, Lutfullo Boziev and Dilorom Rakhmatova, 2011, [Economics of Land Degradation for the agricultural sector in Tajikistan – survey research] 'Poverty and Environment' Final Report (Dushanbe: UNDP-UNEP) p.177
2. [Report of the Global Environment Facility]. Proceeding of The Conference of the Convention Parties concerning Biological Diversity (Hyderabad, India, 8-20 October 2012). Available at: <http://rudocs.exdat.com/docs2/index-582512.html>.
3. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku» [The Law of Ukraine 'On basic principles (strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine till 2020'] (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2011, N 26, st.218 [Supreme Council of Ukraine gazette (SC), 2011, No 26, p.218]) Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/page2>
4. Kontsepsiia borotby z dehradatsiieiu zemel ta opusteliuvanniam. [The concept of the land degradation and desertification fighting. [Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 zhovtnia 2014 r. No 1024-r. [Ordinance of the Cabinet of Ministers, the 22nd of October, 2014, No 1024-r] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-p>.
5. Natsionalnyi plan dii shchodo borotby z dehradatsiieiu zemel ta opusteliuvanniam [National Action Plan to fight with the land degradation and desertification] Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 bereznia 2016 r. No 271-r [Ordinance of the Cabinet of Ministers, the 30th of March, 2016, No 271-r] Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-p>.
6. 2014, [Ukraine, Soil fertility and climate change resistance. A preliminary assessment of the potential benefits of conservation and sustainable agriculture The World Bank. The Food and Agriculture Organization, project] Project, p. 115.

Мовчан М,

ELEMENTS OF NATURE ECOLOGICAL AND ECONOMIC RELATIONS LAND OWNERSHIP IN THE AREA OF COMBATING LAND DEGRADATION AND DESERTIFICATION

Grounded, logical-semantic model components forming the essence of ecological and economic relations of land ownership rights in the fight against land degradation and desertification.

Keywords: *ecological and economic relations, property rights, land degradation and desertification.*

Мовчан М. Н.

СОСТАВЛЯЮЩИЕ СУЩНОСТИ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ ПРАВ СОБСТВЕННОСТИ НА ЗЕМЛЮ В СФЕРЕ БОРЬБЫ С ДЕГРАДАЦИЕЙ ЗЕМЕЛЬ И ОПУСТЫНИВАНИЯ

Обоснованно, логично-смысловая модель сущности составляющих формирования эколого-экономических отношений прав собственности на землю в сфере борьбы с деградацией земель и опустыниванием.

Ключевые слова: *эколого-экономические отношения, право собственности, деградация земель, опустынивание.*